

MIECZYŚLAW A. KRĄPIEC OP
Lublin

RELIGIA W ZOFII JÓZEFY ZDYBICKIEJ FILOZOFICZNYM WYJAŚNIANIU

Rocznica 70-lecia s. prof. dr hab. Z. J. Zdybickiej, wielokrotnego dziekana Wydziału Filozofii KUL, stanowi dobrą okazję do uprzytomnienia sobie wyników Jej pracy filozoficzno-poznawczej w najważniejszej może dziedzinie ludzkiego życia – religii. Oczywiście trudno tu analizować szczegółowo wszystkie Jej ważne osiągnięcia i sformułowania, gdyż wymagałoby to napisania specjalnej monografii. Wystarczy jednak wskazać na właściwy kierunek Jej wyjaśnień. by zdać sobie sprawę z tego, że mamy tu do czynienia z czymś niezmiernie doniosłym, a zarazem wyjątkowym na polu filozofii. Dziedzina bowiem filozofii religii, szeroko uprawiana współcześnie, mimo wielu ciekawych pomysłów i analiz, charakteryzuje się daleko posuniętym subiektywizmem i poznawczym aprioryzmem. Natomiast prace s. dziekan Zdybickiej dotyczą filozoficznego wyjaśniania r e a l n y c h aktów religii spełnianych przez osobę ludzką tak indywidualnie, jak i społecznie.

Zofia Józefa Zdybicka, „szara urszulanka”, nawiązała w roku 1955 bliższy kontakt z filozofią na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL, studiując pod kierunkiem znanych profesorów: Stefana Swieżawskiego, Jerzego Kalinowskiego, Mieczysława A. Krąpca, Stanisława Kamińskiego, Mariana Kurdziałka, Karola Wojtyły, Józefa Pastuszki, Franciszka Tokarza i innych... Był to okres formowania się wyraźnego oblicza „filozoficznej szkoły lubelskiej”, gdy akcentowano studiowanie filozofii na podstawie źródeł historycznych, bez pośrednictwa różnych komentatorów (a więc czytanie Arystotelesa, św. Tomasza, Dunska Szkota, Descartes’a, Wolffa...), następnie dokonywanie namysłu metodologicznego nad specyfiką filozoficznych wyjaśnień, okres, w którym praktykowano zespołowość pracy na seminariach i konwersatoriach oraz utrzymywano bliskie, niemal przyjacielskie kontakty ze studiującymi adeptami filozofii. Było czymś oczywistym, że przedmiotem filozoficznych wyjaśnień jest zawsze świat poza-

podmiotowy, a więc rzeczywistość bytów realnie istniejących. Poznawano więc świat realny w świetle dotychczasowych osiągnięć myślicieli i posługując się językiem naturalnym spontanicznego poznania. Dla stwierdzanych realnych faktów bytowych poszukiwano takiego wyjaśniającego czynnika realnego, którego ewentualna negacja byłaby zarazem negacją samego faktu danego do wyjaśnienia.

Takie właśnie podejście do filozoficznych wyjaśnień istniejącej rzeczywistości jest właściwe dla metafizyki (*pars potior philosophiae!*) pojętej tradycyjnie, w duchu arystotelesowskim. Różne zatem dziedziny istniejącej rzeczywistości, w tym szczególnie sam człowiek i jego różnorodne działania osobowe, stanowią przedmiot filozoficznego wyjaśnienia i rozumienia. Takim właśnie niezmiernie doniosłym faktem osobowego przeżycia człowieka jest jego religia, angażująca indywidualną i społeczną stronę ludzkiego bytowania. Fakt religii, jako jeden z istotnych nurtów ludzkiej kultury (oprócz życia poznawczego, życia moralnego, twórczości techniczno-artystycznej), spinający w harmonijną całość wszystkie odmiany kultury ludzkiej, domaga się filozoficznych wyjaśnień ze względu na swą egzystencjalną specyfikę oraz konieczność rozumienia samego człowieka, nazywanego także *homo religiosus*.

Siostra dziekan Z. J. Zdybicka zogniskowała swe studia filozoficzne, a później samodzielne prace na fakcie realnej religii u człowieka. Wprawdzie wyjaśnienia zjawiska religii były intensywnie prowadzone w różnych nurtach postkantowskiej myśli filozoficznej, zwłaszcza w różnych odmianach myśli fenomenologicznej, to jednak te nurty nie dotyczyły wyjaśniania realnie istniejących czynników, tworzących fakt religii, ale zasadniczo dotyczyły tego, co można by nazwać świadomościowym przeżywaniem religii. Tego zaś rodzaju przeżycia religijne miałyby się dokonywać w człowieku, pojmowanym już po kantowsku, jako twórczym źródle kreatywnego poznania i konieczności spełniania powinności jako wartości. Świadomość tryskająca z apriorycznego ego, kreującego przedmioty poznania (albowiem podmiot jest racją przedmiotowości poznania), tworzy także przedmiot religijnych przeżyć – *sacrum*. Zaakceptowanie owego *sacrum* miałyby uchylić sensowność sporów o realne istnienie realnego przedmiotu aktów religii – B o g a. Jednakże subiektywnie uprawiana „filozofia religii” – szeroko współcześnie rozbudowana od czasów Hegła, Schleiermachera, Otto, Eliadego, Fromma, van der Leeuwa, Schelera i innych – chociaż, wydawałoby się, dostatecznie rozjaśniła problematykę religii, to jej ostatecznie nie wyjaśniła, albowiem, w gruncie rzeczy, pracowała w wydumanej sztucznie przez filozofów „rzeczywistości” samej myśli. Tymczasem takiego człowieka, jakiego zakładano, realnie nie ma, gdyż jest to konstrukt kantow-

skiej i postkantowskiej myśli filozoficznej, zamkniętej w obrębie ludzkiej, swoiście rozumianej „rzeczywistości-świadomości” i nie dotyczącej realnie istniejącego świata i realnego człowieka z jego faktycznymi problemami poznania, osobowej miłości, aktów decyzyjnych, cierpienia oraz spinających to wszystko aktów ludzkiej religii. Analiza więc przeżycia religijnego w takim kontekście filozoficznego poznania nie uwzględniała w wyjaśnianiu faktu istnienia realnego świata i realnie działającej osoby ludzkiej.

Pozostało więc, dla realnie uprawianej filozofii religii, szerokie pole do zagospodarowania i do analizy filozoficznej, wyjaśniającej ostatecznościowo osobowy akt religii, pod warunkiem, że sama religia jest realną aktywnością człowieka nie „wydumanego” przez systemy filozoficzne, zideologizowane i aprioryczne, ale człowieka realnego, danego nam w normalnym, spontanicznym poznaniu.

Religia zatem, jawiąca się jako realnie istniejący fakt ludzkiej osoby, przeżywana przez człowieka widzianego w poznaniu zdroworozsądkowym (a nie w świetle jakichkolwiek ideologiczno-filozoficznych interpretacji), stała się wdzięcznym przedmiotem filozoficznych dociekań i wyjaśnień bardzo licznych prac Z. J. Zdybickiej. Pozwoliło to Autorce – kierującej, jako profesor, Katedrą Filozofii Religii – z jednej strony czerpać pełną garścią z przymysłów dotychczasowych teoretyków religii różnych kierunków filozoficznych, z drugiej zaś nie ulegać pochopnie ich osądom i nie powtarzać błędnych opinii, które wyrosły z apriorycznych nastawień poznawczych. Pozwoliło to też dojrzeć bogaty splot religijnych przeżyć osobowych i ujrzeć człowieka jako podmiot religijny.

Filozofia religii – w ujęciu Z. J. Zdybickiej – wiąże się, jako filozofia, z rozumieniem rzeczywistości realnie istniejącej (bytem jako istniejącym), a także z rozumieniem samego człowieka, jako bytu osobowego, związanego w osobowej relacji z Bogiem jako Bytem Pierwszym, nad-realnym, osobowym. Relacja religii zawiązuje się w człowieku w momencie osobowego wyboru Boga (ale nie jako jakiegoś niezdeterminowanego *sacrum*!) jako podstawy wszelkich osobowych decyzji. Oczywiście, podstawą zawiązania tej relacji jest sama natura przygodnego bytu osobowego człowieka, który w swym bytowaniu-istnieniu jest nieustannie zależny od Transcendensu (nie wystarczają bowiem uzależnienia od bytów przygodnych!) i tę zależność jest władny zawsze przeczuć i rozpoznać. Religia jawi się więc jako międzyosobowa relacja człowieka do Boga, o ile Ten jest rozpoznany jako podstawa ostateczna wszelkich ludzkich decyzji osobowych.

W takim kontekście rozumienia religii można było przeprowadzić analizy samego aktu religii danego nam w doświadczeniu bycia człowiekiem, przeżywa-

jącym transcendencję wobec przyrody, wobec społeczeństwa i samego siebie. Przeżycie bowiem realne aktu religii (osobowej afirmacji Boga) dokonuje się w kontekście całego życia ludzkiego, zarówno poznawczego, jak i moralno-decyzyjnego oraz twórczo-estetycznego.

Przeprowadzone przez Z. J. Zdybicką opisy aktu religii pozwalają na filozoficzne wyjaśnienia uzasadniające, tak negatywnie, jak i pozytywnie, te czynniki, które konstytuują sam bytowy fakt religii. Nadto uzasadnienie to dokonuje się w ramach filozofii klasycznej, wyjaśniającej ostatecznie (przez odwołanie się do niesprzecznościowych podstaw poznania) i koniecznościowo swe twierdzenia. W sumie więc Autorka przedstawia w swych dziełach filozofię religii, kierując się realizmem poznawczym i obiektywizmem, związanym z rozumieniem człowieka oraz sposobem jego osobowego, rozumnego i wolnego działania. Główna praca naukowa Z. J. Zdybickiej, *Człowiek i religia*, stanowi chyba jedyną w literaturze światowej, opracowaną i uzasadnioną w swych filozoficznych wyjaśnieniach, realistyczną interpretację faktu religii, kierującą się rozumieniem realnego, obiektywnego, bytowego faktu religii – a nie tylko subiektywnego, czysto podmiotowego przeżywania religii, przeżywania analizowanego wyłącznie w kontekście czystej podmiotowości, co dominuje we współczesnej tzw. filozoficznej problematyce religii. Samo rozumienie religii, wyrażone w tzw. definicji, oznacza realną, choć relatywną bytowość, wiążącą ludzką osobę z Osobą Boga jako realną racją konstytuującą religię. Istnienie zaś realne osoby ludzkiej i Osoby boskiej jest stwierdzone już to bezpośrednio w sądzie egzystencjalnym, już to pośrednio, koniecznościowo, jeśli chodzi o Boga. Wraz ze stwierdzeniem realnych korelatów faktu religii, Autorka szeroko uwzględnia kulturowe konteksty religii w wymiarze życia indywidualnego i społecznego. W ten sposób w monografii *Człowiek i religia* (kilkakrotnie wydawanej) otrzymaliśmy całość realistycznej i obiektywnej filozofii religii, z uwzględnieniem, niezwykle sumiennym, szerokiego kontekstu różnorodnych poglądów i opinii w tej właśnie materii. Nic zatem dziwnego, że ta właśnie monografia została przetłumaczona na język angielski i ukazała się w międzynarodowym wydawnictwie Peter Lang, jako tom 3 w serii „Catholic Thought From Lublin” (1991 r.).

Należy jeszcze zwrócić baczną uwagę na bardzo charakterystyczną, zwłaszcza dla środowisk postkomunistycznych, obszerną monografię *Religia i religioznawstwo*, w której są analizowane zagadnienia szeroko przedstawiane w literaturze „religioznawczej” różnych kierunków filozoficznych, a także rozmaite kulturotwórcze funkcje religii w dziedzinie nauki, moralności, sztuki i światopo-

głędu. Oczywiście analizowane w tej pracy zagadnienia otrzymują rozwiązania realistyczne, odwołujące się do struktury istniejącego stanu bytowego.

Niewątpliwy związek z filozofią religii – jako jej zastaną sytuacją bytową – może być uznany za stan bytowej partycypacji, który doczekał się wnikliwego opracowania w monografii *Partycypacja bytu*. Zagadnienie to, pojawiające się pierwotnie w myśli Platonskiej, bywało wielokrotnie opisywane przez wybitnych filozofów, a współcześnie doczekało się wielu prac monograficznych, opierających się na egzemplarystycznej, platońskiej koncepcji partycypacji, tak wybitnych autorów, jak L. B. Geiger, C. Fabro, a także A. Hayen, J. de Finance, J. H. Nicolas, B. Montagnes. Z. J. Zdybicka w swej monografii analizującej zagadnienie partycypacji, jako bytowego stanu rzeczywistości przygodnej, wyjaśniła je na podstawie tekstów św. Tomasza, który w wielu miejscach wzmiankował o partycypacji bytu, mając na uwadze związek istniejących bytów z Bogiem jako ich bytową racją realną. To właśnie dzięki partycypacji bytu Bożego sam Bóg jest obecny – immanentny – w całym swym dziele stworzenia jako jego przyczyna *s p r a w c z a*, *w z o r c z a i c e l o w a*. Taki stan rzeczy nie neguje transcendencji bezwzględnej Boga w stosunku do stworzenia, ale zarazem ukazuje najgłębszy związek i obecność Boga w stworzeniu, stanowiąc źródło i przyczynę sprawczą bytów. Następnie wskazuje na inteligibilność bytową, pochodną od Boga jako odwiecznego *w z o r u*, co funduje stan racjonalności ludzkiego poznania. Wreszcie Bóg jawi się jako przyczyna celowa, dobro najwyższe, pociągające ku sobie wszelkie działanie stworzenia, w tym zaś szczególnie działanie człowieka, który – jako byt osobowy – jest powołany do zjednoczenia z Bogiem. Przedstawione przez Autorkę stanowisko to ważne przypomnienie tradycyjnych sformułowań dotyczących transcendencji i immanencji Boga w stworzeniu. Tak właśnie ukazana i szczegółowo, w dyskusji z platonizującymi autorami, uzasadniona koncepcja partycypacji stanowi zwieńczenie filozoficznego wyjaśniania rzeczywistości, jakie prezentuje metafizyka bytu realnie istniejącego.

Problematyka religii i faktu religijności człowieka stała się też wdzięcznym przedmiotem bardzo licznych rozpraw (w tym ważnej rozprawy doktorskiej *Poznanie Boga w ujęciu Henri de Lubaca* – wybitnego, platonizującego autora), artykułów, dyskusji opublikowanych już to samodzielnie, już to w licznych czasopismach polskich i międzynarodowych oraz aktach filozoficznych kongresów. Prezentowane rozprawy i artykuły nawiązują do wielu współcześnie dyskutowanych, ważnych problemów dotyczących człowieka jako uczestnika życia kulturowego.

Szczególnie doniosłym zwieńczeniem prac ostatnio prowadzonych przez S. Dziekan Zdybicką stał się Międzynarodowy Kongres Filozoficzny w 1996 roku w Lublinie, poświęcony zagadnieniu wolności w kulturze, w tym zaś wolności w dziedzinie religii, zorganizowany wzorowo w trudnych warunkach polskiej współczesności przez Z. J. Zdybicką z udziałem ponad 300 uczestników z Polski i zagranicy, reprezentujących różne kontynenty naszego globu. Kongres ten, upamiętniający 50-lecie Wydziału Filozoficznego KUL, stał się znakomitą, wybornie zorganizowaną imprezą, zwracającą międzynarodową uwagę na filozoficzny dorobek KUL i jego filozoficzną szkołę. Obszerny list Ojca św. Jana Pawła II, byłego profesora Wydziału, podkreślił doniosłość problematyki wolności we współczesnej kulturze światowej oraz wielostronne filozoficzne prace Wydziału, jego profesorów, a także Jego własny udział w pracach Uniwersytetu jako kierownika Katedry Etyki.

Długie lata sprawowania funkcji dziekańskiej spłoty się w harmonijną całość z pracami naukowo-dydaktycznymi S. Profesor i Dziekan Z. J. Zdybickiej. Wykłady, seminaria, konferencje stanowiły ważny kontekst Jej prac pedagogicznych, których rezultatem są liczni, promowani przez Nią doktorzy i magistry filozofii, zajmujący obecnie ważne stanowiska i pozycje w naszej kulturze. Wszechstronna praca uniwersytecka, także administracyjna, jako dziekana i członka akademickiego senatu, dobrze służy naszej filozoficznej kulturze i dobru człowieka w Ojczyźnie i Kościele.

RELIGION IN Z. J. ZDYBICKA'S PHILOSOPHICAL EXPLANATION

S u m m a r y

Sister Professor Zofia Józefa Zdybicka, an Ursuline SJK, for a long time Dean of the Faculty of Philosophy at the Catholic University of Lublin, concentrates her philosophical research on the problems of God and his relations with the world, and especially on the problems of religion and its connections with other branches of culture.

In her most important book, *Człowiek i religia*, published many times and translated into English (*Person and Religion*), she presents a unique – on the world scale – realistic interpretation of the fact of religion. Her interpretation is directed by understanding of the objectively existing fact of religion, and not only by its subjective experiencing – as in the traditional post-Kantian philosophy. In Zdybicka's view religion is a real, personal relation of a human

person to a real personal Absolute that exists beyond the subject. The sufficient condition for religion is on the one hand the real existence of God beyond the subject, God that is the intentional, model and causative reason of the world; and on the other the human person's status as an entity, a being that is accidental and limited, but at the same time transcending the world of nature and culture, open to what is absolute, desiring a full and lasting happiness.

Translated by Tadeusz Karłowicz